

koncilem odsouzený Jáchymův traktát, namířený proti trinitárnímu učení Petra Lombardského. Tímto vymezením se ale obsah spisu ani vzdáleně nevyčerpává. *Psalterium decem cordarum* je jedním z klíčových děl, bez nichž by nebylo možné porozumět rozvoji Jáchymovy hermeneutické metody a na ní založené teologii dějin.

Hlavním a v mnoha směrech nejdůležitějším rukopisem, zahrnujícím *Psalterium decem cordarum*, je Codex A padovské knihovny, pocházející z oblasti Kalábie ze skriptoria kláštera St. Giovanni di Fiore. Není vyloučeno, že tento rukopis vznikl ještě za Jáchymova života a jeho osobní přítomnosti v klášteře, nabyl tedy v jistém smyslu charakteru relikvie. Vzhledem k mnoha korekturám a doplňkům, které byly do díla zaneseny již v době jeho vzniku, ale nestaly se součástí textové tradice, bylo nutné sáhnout pro základ edice i k dalším manuskriptům. Snadnější orientaci a porozumění umožní čtenářům rozsáhlý úvod včetně německého shrnutí hlavních myšlenek díla a podrobné rejstříky.

Uveřejnění kritické edice jednoho ze tří hlavních spisů Jáchyma z Fiore je důležitým krokem v bádání o tomto neobyčejném vlivném mysliteli. Ačkoliv jeho život a dílo stojí již po desetiletí ve středu zájmu světové medievistiky, edice jeho základních děl doposud chyběla a badatelé byli odkázáni na studium rukopisné tradice a zejména pak na staré tisky (*Psalterium decem cordarum* bylo poprvé vytištěno v roce 1527 v Benátkách). Edičním úsilím se otevírají nové možnosti badatelských přístupů k dílu této velké postavy středověké teologie.

PAVLÍNA CERMANOVÁ

Tomáš z Cantimpré, De monstris marinis. Mořská monstra, latinská edice, překlad, úvod a komentář Hana ŠEDINOVÁ, OIKOYMENH, Praha 2008

424 s., ISBN 978-80-7298-311-7

Jádro práce Hany Šedinové spočívá v důkladném zpracování a všestranném rozboru malého zlomku přírodovědné kompilační encyklopedie *De natura rerum* autora 13. století Tomáše z Cantimpré (TC). Celá encyklopedie se skládá z dvaceti knih, z nichž si Šedinová vybrala knihu šestou, o mořských nestvůrách.

V rozsáhlém, erudovaném úvodu a komentářích se autorka do potřebné hloubky věnuje

vybraným příkladům z celé živočišné říše jak Tomáše z Cantimpré, tak dalších relevantních pramenů. Výstižně je charakterizován zásadní vliv Aristotelova spisu *De animalibus* v latinském překladu Michaela Scota na přírodovědná díla středověku, stejně dobře a fundovaně jsou zachyceny i rozdíly mezi jeho a Pliniovým přístupem k přírodním jevům. Stranou nezůstal ani autor pozdní antiky Solinus a mnozí další. Sama jsem v komentářích k edici přírodovědy Pavla Žídka (PŽ) záměrně Aristotela upozadila v naději, že jej H. Šedinová rozpracuje podrobně, jak avizovala ve svém článku v Listech filologických 128, 2005, s. 295–343 (pro TC je Aristoteles ostatně přímějším pramenem než pro mladšího PŽ), a nezklamala jsem se. Kapitola je zpracována skutečně s velkou znalostí problematiky a výsledný obraz, který úvodní studie předkládá, je konzistentní a věrohodný. H. Šedinová uvádí též vybrané příklady vývoje některých pojmů od jejich řecké podoby přes arabskou až po středolatinskou formu a ty vhodně ilustrují časoprostorově mnohotvárný proces, kterým zoologické názvosloví prošlo.

Tomáš rozdělil mořské živočichy do dvou knih, na *monstra* (6. kniha) a *pisces* (7. kniha); H. Šedinová sleduje jak důvody dělení, tak autory, kteří je dodržovali. Sama se rozhodla vydat právě jen 6. knihu. Jistě jsem ovlivněna průhledem přes pozdější Židkovo setřetí rozdílů mezi *monstrum marinum* a *piscis*, ale i příklad Tomášova bývalého žáka a nejbližšího kolegy Alberta Velikého (AM), který obojí spojil v jednu knihu, mne vede k tomu, že Tomášovo dělení vnímám spíše jako formální záležitost, a domnívám se, že hlavně z praktických a srovnávacích důvodů by asi bylo užitečné zpracovat obě knihy současně. (Jestli jsem dobře počítala, tak AM přešel do své 24. knihy *de animalibus aquaticis* 26 živočichů ze 6. knihy TC a 19 ze 7. knihy. PŽ rovněž excerpoval knihy obě a do jednoho celku spojil mj. 28 zvířat ze 6. knihy a 21 zvířat z knihy 7. Pramenů, které dělení na *monstra* a *pisces* nedodržují, je celá řada, proto se mi omezení práce jen na 6. knihu zdá jako tematické zúžení a nevyužití všech možností.)

Ediční řada Knihovna středověké tradice, v níž práce vyšla, počítá u svých publikací nejen s komentovaným překladem, ale i s otiskem latinské edice. Při vydávání encyklopedie Isidora ze Sevilly byla zvolena k přetisku starší edice, která již nepodléhá copyrightu, čtenářským a informačně-popularizačním účelům však tento text stačí (při seriózní vědecké práci zůstává samozřejmě nutností obstarat si edici nejnovější). V případě TC existuje edice

Helmuta Boeseho, vydaná v Berlíně roku 1973. Edice je ve světě uznávána a široce využívána, je však známo, že dílo zůstalo torzem: po Boeseho studii o tradici TC (1969) vyšel pouze svazek s edicí založenou na kolaci ne přesně známého počtu rukopisů, bez kritického aparátu. K přetisku edice u nás byl nutný souhlas dědiců editora (Boese, pracovník rukopisného oddělení Státní knihovny v Berlíně, žil v letech 1916–2001). H. Šedinová postupovala utilitární cestou nejmenšího odporu a vydala text připravený na základě jednoho rukopisu (Praha, NK XIV A 15). Proč jednoho? A proč právě tohoto? Odpověď na tyto otázky nedává. Je to proto, že tento rukopis je ze tří pražských iluminovaných opisů (ze dvou z nichž sestavila i obrazovou přílohu) nejčitelnější a přístupný on-line na www.memoria.cz? Nebylo by právě pro tuto jeho dostupnost lépe zveřejnit text jiný, méně dosažitelný, a jeho volbu ovšem zdůvodnit? Výsledná edice je dobrá, o čemž svědčí fakt, že se příliš neliší od Boeseho textu (elegantní řešení čtení jednoho místa navrhuje Šedinová v TC 6,56 na s. 172 a 300 a přidává i několik dalších emendací, jinak jde vesměs o rozdíly ve skripturách jmen monster, např. *abydes* x *abides*, drobné změny ve slovosledu, např. *certius credas* x *credas certius*, a několik záměn ind. a konj. sloves; ve všech ostatních závažnějších případech dostalo přednost čtení Boeseho edice). Myslím si, že Šedinové práce spíše obešla copyright, splnila ovšem pragmatický cíl ediční řady, tj. zpřístupnit českému čtenáři základní evropský středolatinický pramen v relativně spolehlivé edici, k níž dohledala též řadu testimonií (Boese v textu kurzívně vyznačil pouze přímé biblické citáty, na něž byl odborník). To má jistě dobrý zvuk a nechci tím říct, že je to špatný postup. Jen upozorňuji, že vědecky přínosnější by byly jiné metody ediční práce. Obecně jde o to, zda je cílem zprostředkovávat českým čtenářům vědomosti známé ve světě, či máme ambice a vnímáme jako potřebnější a vědecky přínosnější zprostředkovávat světu nové vědomosti od nás. Nezpracovaných neiluminovaných rukopisů TC v našich knihovnách je totiž nejméně dalších 20, na což upozorňuji v edici PŽ (s. 48). Myslím si, že šance udělat edici náročnější cestou zůstala v tomto případě nevyužita, a tudíž i původních výsledků je bohužel méně. Zmapováním naší rukopisné tradice (včetně rukopisu z Valenciennes, který Šedinová zajímavě charakterizuje na s. 87–95) by se editorčina práce stala dobrou paralelou k Boeseho edici a byla by jistě příspěvkem na srovnatelné mezinárodní úrovni. Téma TC v rukopisech české provenience tak stále čeká na svého zpracovatele.

Že úsilí vynakládané na práci s rukopisy rozhodně výsledky přináší, o tom svědčí jediný přídavek, kterým se vydávaný rukopis XIV A 15 liší od Boeseho edice. Je na konci 60. Tomášova hesla *zifius* (s. 177–179) a mluví se v něm o nestvůře se silnou kůží, která upadá do tak hlubokého spánku, že jí lidé mohou bez obav stáhnout z těla kůži, která jim pak slouží jako řemeny. Také PŽ měl při psaní hesla *zifio* evidentně k ruce pramen s obdobným dodatkem, když píše: „Tato ryba má tak silnou kůži, že ji plavci užívají namísto lan, a když se promaže, je měkká jako hadříček.“ A to není vše: podíváme-li se do Klaretova *Glosáře* (451), najdeme dvojici „*ziphius sptaw*“. Bohumil Ryba (*K nejstarším latinsko-českým slovníkům*, Listy filologické 69, 1942, s. 127) staročeský výraz emendoval na *spáč*, tedy ve shodě s vlastností známou právě jen z dodatku českého rukopisu. Uvažují-li o Židkově textu jako o zpracování pramene, z něhož vycházel sto let předtím i Klaret, tato drobnost dostává svůj význam. Šedinová na s. 306 píše: „Pramen, z něhož Tomáš čerpal pro zbývající popis, je neznámý (druhý odstavec se nenachází ani v Boeseho edici).“ Myslím, že se tu nejspíš už vůbec nejedná o Tomáše, ale o některého z jeho mladších opisovačů. Nemáme-li ovšem přečteny přinejmenším opisy TC naší oblasti, těžko zatím zodpovíme otázky s tím spojené.

ALENA HADRAVOVÁ

Brněnské berní rejstříky z přelomu 14. a 15. století, edd. Kateřina URBÁNKOVÁ – Veronika WIHODOVÁ, Matice moravská, Brno 2008 (= *Prameny dějin moravských* 15) 920 s., ISBN 978-80-86488-51-6

Prameny vzniklé jako podklady pro výběr městské sbírky jsou jedněmi z mála dochovaných písemností, které i přes jisté problematické rysy umožňují získat základní informace o velké části obyvatel středověkých měst, resp. poskytují podklady pro částečnou kvantifikaci vybraných jevů. Bývají využívány pro stanovení počtu obyvatel či výzkum sociální stratifikace jednotlivých měst, jejich národnostního složení, spektra vykonávaných řemesel atp., v posledních letech pak v našem prostředí také např. při výzkumu městského přistěhovalectví či genderové analýze městského obyvatelstva. Edice tohoto typu pramene je tak počinem velmi vítaným a hodným ocenění.